

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми. Сучасність вимагає від освітньої діяльності змін і модернізації, оскільки якість професійної підготовки фахівців суттєво позначається на економічному, духовному та соціальному розвитку в цілому.

Рушійною силою цього процесу мають стати викладачі вищих навчальних закладів, чия фахова і методична компетентність прямо й опосередковано позначаються на стані розвитку держави.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретичні та методичні засади підготовки у вищих навчальних закладах розглядаються в працях В. Андрущенка, О. Гури, Р. Гуревича, І. Ісаєва, А. Коржуєва, Н. Кузьміна, В. Лозової, Л. Макарової, А. Москаленко, Н. Протасової, В. Семиченко, В. Сластьоніна та ін. Проблема вдосконалення методичної компетентності викладача вищої школи досліджувалася та розроблялася впродовж усієї історії освіти (Ю. Бабанський, Й. Гербарт, М. Данилов, Д. Дьюї, Б. Єсіпов, Я. Коменський, І. Лернер, А. Макаренко, І. Скаткін, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.).

Мета статті — розкрити основні напрями формування методичної компетентності викладача ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу. Досвід показує, що у ВНЗ I-II рівнів акредитації на перший план висуваються технічні й організаційні питання, а робота щодо вдосконалення педагогічної майстерності викладача переміщується на друге місце. Між тим, багато викладачів і керівників навчальних закладів не є професійними педагогами за основною освітою і, отже, потребують науково-методичної допомоги.

Виходячи зі сказаного, в якості найважливішого чинника стійкого розвитку компетентності викладача ВНЗ I-II рівнів акредитації ми розглядаємо організацію науково-методичної роботи.

Організація науково-методичної роботи неможлива без правильного розуміння її суті й основного призначення, кола вирішуваних нею завдань, вимог до її здійснення, без проведення хоча б елементарних досліджень [1].

Головне в цій роботі — надання реальної, дієвої допомоги усім членам педагогічного колективу. Бо не підлягає сумніву, що без постійного оновлення своїх знань і умінь встигати за динамікою соціального і науково-технічного прогресу, робота викладача в сучасних умовах просто неможлива, або як мінімум — сильно ускладнена.

Необхідно відмітити не лише зростання ролі науково-методичної роботи і її значення в сучасних освітніх умовах, але й існуючі негативні явища: неконкретність постановки цілей і завдань, одноманітність форм і методів цієї роботи, недостатній облік особливостей і можливостей конкретних навчальних закладів і викладачів, несистемність, неувага до створення сприятливих умов для підвищення кваліфікації і майстерності педагогів, слабкий зв'язок теорії і практики в методичній роботі [4].

Усі ці недоліки знижують дієвість і результативність науково-методичної роботи, послабляють її роль у справі вдосконалення освітнього процесу. Вирішення цих проблем можливо досягнути через реалізацію основних завдань науково-методичної роботи.

Завдання науково-методичної роботи вирішуються не відразу, а є стратегічними орієнтирами методичної роботи на роки.

Основи планування і організації науково-методичної роботи у ВНЗ I-II рівнів акредитації витікають із загальних закономірностей педагогічного управління і виражають по суті ці закономірності. Певна науково-практична спрямованість освітнього процесу

визначає і перше завдання методичної роботи — підвищення науково-методичного рівня викладання. Реалізація цього завдання здійснюється за таких умов.

Колективність (колегаліальність) методичної роботи є умовою і одночасно показником ефективності її організації. У сучасних умовах, коли потік наукової, навчальної, технічної й іншої інформації практично подвоюються, одній людині дуже важко устежити за усім новим, творчим, що з'являється в тій або іншій галузі [6].

У зв'язку з цим вагомого значення набуває колективна робота. Вона може бути організована таким чином.

Один член циклової комісії постійно аналізує матеріали спеціального журналу, другий — матеріали іншого періодичного видання, третій — постійно аналізує матеріали педагогічних журналів, четвертий — робіт по психології навчання і виховання і так далі.

На засіданнях циклових комісій кожен з них періодично робить огляди, доповіді з найбільш суттєвих і цікавих питань, рекомендує ознайомитися з тим або іншим матеріалом. Така робота стає результатом колективної праці.

Спостереження за діяльністю та наш досвід демонструють, що дуже часто в організації методичної роботи порушується умова її перспективності. Плани роботи циклових комісій існують у всіх навчальних закладах, але у більшості випадків вони відображають перспективу роботи, дуже часто одні і ті ж питання розглядаються з року в рік. Невисоким іноді буває і якість повідомлень, доповідей, виступів і тому подібне, які нерідко мають характер самозвіту, а не перспективу. Побачити перспективу і можливі шляхи поліпшення освітньої діяльності викладача можливо тільки на основі її об'єктивного, компетентного самоаналізу. Проте проблема аналітичних умінь і навичок викладачів також надзвичайно рідко є предметом розгляду при плануванні й організації методичної роботи.

Конкретність і актуальність змісту методичної роботи є складовою частиною наукового підходу, неодмінною умовою її дієвості. Чітка реалізація цього положення обумовлює раціональність використання часу на власне саму методичну роботу. Загальні міркування призводять до розкрадання часу членів предметного об'єднання. Обговорення неактуальних питань не привертає увагу і не зацікавлює учасників засідання предметної комісії (наради, конференції і тому подібне), що також приводить до формального характеру роботи в цілому [5].

Дотримання основних вимог і умов системного підходу, їх реалізація на практиці дозволяють фактично визначити генеральні напрями діяльності циклових комісій.

У цілому зміст науково-методичної роботи у ВНЗ I-II рівнів акредитації включає наступне:

- поглиблене вивчення основ теорії і практики соціальних процесів суспільства;
- вивчення нових методів навчання і виховання на основі досвіду педагогів-новаторів і творчо працюючих викладачів;
- знайомство з науковими відкриттями, винаходами, раціоналізаторськими пропозиціями в галузі навчальної і навчально-методичної роботи;
- вивчення психолого-педагогічної літератури з питань навчання і виховання учнів, а також з проблем управління освітнім процесом та ін. [1].

Загалом зміст науково-методичної роботи повинен відповідати таким вимогам: він має бути актуальним, мати практичну значущість, перспективність, концептуальність, мати ознаки системи — цілісність, логіку, зв'язок об'єкту вивчення з життям.

Реалізація змісту відбувається з використанням різних форм і складає з ними єдине ціле. Форми методичної роботи у ВНЗ I-II рівнів акредитації можуть бути наступними: педагогічні читання і педагогічні конференції; відкрите навчальне заняття і виховні заходи; тематичні семінари методичних (циклових, предметних) об'єднань; проведення оглядів-конкурсів творчих робіт; огляди наукової, технічної, педагогічної і іншої літератури; семінари-практикуми; розробка методичних посібників; наставництво

досвідчених викладачів над молодими (початківцями); творчі звіти окремих викладачів, що отримали загальне визнання за їх майстерність і досвід [2].

Усі перераховані форми методичної роботи викладачів, а також деякі інші відрізняються методикою проведення, змістом, цілями, складом учасників.

В якості ще одного чинника стійкого розвитку методичної компетентності викладача ВНЗ I-II рівнів ми виділяємо професійне самовиховання, під яким ми розуміємо усвідомлений, керований самим особою розвиток. Окрім того, самовиховання розглядається нами як процес, в якому взаємозв'язано проявляється весь духовний світ людини і, передусім, взаємодіють такі його сторони, як моральність, інтелект, воля і емоції.

У цьому контексті важливим є формування у викладача комплексу уявлень про себе як професіонала, який включає наступні складові:

1. Усвідомлення викладачем норм, правил, моделі своєї професії як еталону для усвідомлення власних якостей. Тут закладаються основи професійного світогляду. Якщо викладач не обізнаний про те, яким він має бути, як йому будувати свої стосунки з оточенням, то йому важко оцінювати і себе.

2. Усвідомлення цих якостей у інших людей, порівняння себе з деяким професіоналом середньої кваліфікації, як абстрактним, так і в образі свого колеги по професії.

3. Облік оцінки себе як професіонала з боку інших людей: студентів, колег, керівництва, очікувань з боку інших.

4. Самооцінювання своїх окремих сторін. При цьому розрізняються: оцінка своїх теперішніх можливостей (актуальна самооцінка), вчорашніх (ретроспективна) і майбутніх досягнень (потенційна і ідеальна) оцінка з боку інших (рефлексія самооцінки). Якщо актуальна оцінка вища за ретроспективну, а ідеальна — вище за актуальну, то це говорить про зростання професійної самосвідомості.

5. Позитивне оцінювання викладачем самого себе в цілому, визначення своїх позитивних якостей, перспектив, створення позитивної Я-концепції [3].

У зв'язку зі сказаним можна стверджувати, що самовиховання виступає як шлях, метод і результат професійно-особистісного розвитку викладача. Засоби і способи самовиховання нескінченно різноманітні. У процесі професійного самовиховання можна виділити принаймні три групи — самоінформування, самоспонування і самоорганізація. Розглянемо кожну з цих груп діяльності.

Самоінформування. Цей прийом включає різні види і форми самоосвіти. Зміст самоосвіти викладача пов'язаний із спеціальним, професійно-педагогічним, а також загальнокультурним розвитком. Займатися самоосвітою — значить, вести серйозну важку роботу, глибоко продумуючи і критично переробляючи сприйняту інформацію. Найважливішим її джерелом є філософська, спеціальна наукова, соціологічна, педагогічна і психологічна література.

Вивчення соціально-педагогічної і психологічної літератури розширює кругозір викладача в частині загальної, вікової і соціальної психології, фізіології розумової праці, психології особи і колективу, зв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників формування особи майбутнього фахівця, діагностики здібностей, міжособистісних стосунків, психології діяльності і поведінки, структури особи, характеристики індивідуальності і так далі.

Знайомство викладача з новинками педагогічної літератури не лише дозволяє розширити його тезаурус, але і посилює професійно-педагогічну спрямованість:

- спрямованість на пошук рішення складних методичних і технологічних проблем;
- потребу у безперервному якісному оновленні навчально-виховного процесу;
- інтерес до нових ідей і підходів, передового педагогічного досвіду і прагнення максимально реалізувати їх у своїй праці;

- цілеспрямованість у рішенні перспективного завдання;
- наявність перспектив свого професійного зростання (наприклад, задача кандидатського мінімуму, підготовка й атестація на звання викладача-методиста та ін.) [6].

2. Самоспонування. У самовихованні викладача безпосереднім джерелом спонування є він сам. Усі зовнішні впливи і спонування спрацьовують, тільки заломлюючись через внутрішнє «я» особистості, тільки будучи прийнятими нею.

3. Самоорганізація. Серед способів самоорганізації на перше місце слід поставити способи самоконтролю. Самоконтроль реалізується в таких конкретних прийомах, як самоспостереження, самоперевірка, самозвіт і самоаналіз.

Самоспостереження припускає уміння фіксувати в пам'яті результати спостережень за своєю діяльністю, поведінкою, думками і переживаннями. Воно йде як би услід за подіями або паралельно з ними, збираючи факти, інформацію. Самоконтроль — це здатність подумки випереджати події і усвідомлювати про можливі наслідки своїх дій і вчинків. Якби викладач завжди здійснював такий контроль за рішеннями, що приймалися, і здійснюваними вчинками, він значно менше робив би помилок, поведінка його завжди б відповідала ситуації.

Самозвіт — одна з форм прояву самоконтролю. У роботі викладача досить часто виникають ситуації, в яких він має озирнутися і дати собі звіт у тому, що він робить, як робить і що з цього виходить. Закінчилося півріччя або рік; випущено групу — необхідно проаналізувати пройдений відрізок часу, узагальнити факти і визначити нові перспективи своєї роботи. Постійно ставлячи перед собою питання, викладач виробляє звичку до самозвіту [6].

Самоаналіз. Без аналізу немає ні спостережень, ні контролю. Самоаналіз припускає не лише співвідношення і оцінку окремих об'єктивних педагогічних фактів, але й оцінку станів самого педагога, що змінюються. Тому самоаналіз може здійснюватися при достатній кількості даних на різних етапах самовиховання.

Культура професійної самоосвіти і виховання розглядається нами в якості інструменту перебудови власне педагогічної діяльності, формування готовності викладача до методичної творчості.

Така готовність проявляється по-різному, відповідно демонструючи той або інший рівень сформованості методичної компетентності.

Базовий рівень. Викладач має такі якості, як спостережливість, сприйнятливість, організованість, самокритичність, самокерованість, вимогливість і винахідливість, відповідальність за свою справу. Якщо ці якості сформовані, то це дозволяє вільно володіти педагогічними технологіями такого типу, як діагностика навченості і вихованості, прогнозування, поєднання методів і засобів педагогічного впливу, організація різних видів навчальної діяльності, вміння реалізувати особистісний, диференційований і індивідуальний підходи.

Якщо викладач досяг базового рівня методичної компетентності, він у змозі займатися репродуктивною методичною творчістю, тобто раціонально й ефективно використати передовий педагогічний досвід і рекомендації учених.

Оптимальний рівень. Викладача відрізняють такі риси особистості, як професійна спрямованість, допитливість, нестандартність розуму, об'єктивність самооцінки, емоційно-вольова стійкість, принциповість, відчуття нового. Викладачі на такому рівні мають володіти культурою педагогічного аналізу своєї діяльності, культурою самовдосконалення, організацією самовиховання, проведенням усіх видів навчальних занять на високому науково-методичному рівні. На оптимальному рівні можливі методичні інновації, нова логіка викладення інформації, створення самим викладачем засобів навчання та унаочнення.

Творчий рівень. Для викладача характерні такі якості особистості, як усвідомлення себе як творчого працівника, креативність у багатьох відношеннях, нетерпимість до

консерватизму, віра у власні сили, оптимізм, раціональність, гнучкість розуму, проблемність мислення, висока культура спілкування. Для творчого педагога характерні вільне володіння багатьма педагогічними технологіями, здатність поєднувати науку і практику, дослідницький підхід у навчанні, на цьому рівні викладач спроможний створити авторську методику навчання, мати особисту педагогічну майстерню.

Дослідницький рівень. Викладач володіє науково-дослідною підготовкою в галузі методики навчання, проводить дослідження з певної проблеми і володіє здатністю керувати творчим пошуком своїх колег. На цьому рівні він може створити власну методичну концепцію.

Висновок. У проведеному дослідженні ми виявили залежність методичної компетентності від особистісних рис людини, зокрема здібностей і готовності реалізовувати їх у професійній педагогічній діяльності. Важливим для формування методичної компетентності є також педагогічний досвід, який набувається не лише в процесі педагогічної діяльності, але й під час самонавчання і самовдосконалення особистості.

Література:

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу/ В.П. Андрущенко // Вища освіта України. — 2004. — № 1. — С. 5-9.
2. Барбіна Є.С. Гуманізація професійного становлення педагога / Є.С. Барбіна // Вища педагогічна освіта: Науково-методичний збірник. — Вип. 17. — К.: Вища школа, 1994. — С.27- 29.
3. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти: Навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. — К.: ВВП «КОМПАС», 1997. — 64с.
4. Гуревич Р.С. Педагогічні технології: сутність і структура / Р.С. Гуревич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців. — Київ-Вінниця, 2002. — С.35-41.
5. Кремень В.Г. Освіта зорієнтована на перспективу / В.Г. Кремень // Урядовий кур'єр. — 2000. — 19 лют.
6. Лозова В.І. Формування педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів / В.І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конфер.— Харків: ОВС, 2002. — С. 3-8.
7. Олійник В. Фахове зростання педагога / В. Олійник // Освіта. — 2007. - № 29 — 30. — 18-25 липня.

У статті автор розкриває основні напрями формування методичної компетенції викладача ВНЗ I-II рівнів акредитації. Особлива увага приділяється визначенню рівнів сформованості методичної компетентності викладача ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Ключові слова: методична компетентність, науково-методична робота, самоосвіта, самовиховання, самоаналіз.

В статье автор раскрывает основные направления формирования методической компетенции преподавателя вузов I-II уровней аккредитации. Особое внимание уделяется определению уровней формирования методической компетентности преподавателя вузов I-II уровней аккредитации.

Ключевые слова: методическая компетентность, научно-методическая работа, самообразование, самовоспитание, самоанализ.

In the article an author exposes basic directions of forming of methodical competence of teacher of institution of higher learning I-II levels of accreditation. Special attention spared to determination of levels of formed of methodical competence of teacher of institution of higher learning I-II levels of accreditation.

Key words: methodical competence, scientifically-methodical work, self-education, self-education, self-examination.